

Наталія Никорак,

викладач,
Івано-Франківський коледж
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м.Івано-Франківськ)

Nataliya Nykorak,

Lecturer,
Ivano-Frankivsk College of the
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)
nataliia.nykorak@pu.if.ua

УДК 371.311.6

МЕТОД ПРОЕКТІВ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

PROJECT METHOD AS A WAY OF DEVELOPMENT OF COGNITIVE INTERESTS OF PRIMARY SCHOOLERS

У статті актуалізується одна із основних проблем сучасної педагогіки – активізація та розвиток пізнавальних інтересів молодших школярів як провідного мотиву навчання та чинника результативності цього процесу.

На основі розробленої автором структурно-функціональної програми проектної діяльності учнів, у практику початкової школи був впроваджений науково-педагогічний експеримент, результати якого репрезентовані у дослідженні.

У ході експериментальної роботи, метод проектів розглядається як педагогічна система, що виконує навчальні, пізнавальні, розвивальні та виховні функції; дидактичний засіб, що інтегрує широкий спектр видів діяльності та різноманітні за предметно-змістовим наповненням знання; спосіб організації навчально-пізнавальної діяльності учнів, скерованої на розширення предметної спрямованості, актуалізації пізнавальної активності та самостійності молодших школярів.

Зокрема автор наголошує на тому, що у результаті експерименту виявлено ефективність застосування методу проектів як засобу розвитку пізнавальних інтересів учнів початкової школи.

Ключові слова: метод проектів, пізнавальні інтереси, початкова школа, інноваційна технологія.

Activization and development of cognitive interests of primary schoolers as the leading motive of education and the factor of the effectiveness of this process is the one of the main problems of modern pedagogy actualize in this article.

On the basis of the developed by the author of the structural and functional program of the project activity of students, in the practice of elementary school was implemented scientific and pedagogical experiment, the results of which are represented in the study.

In the course of experimental work, the project method is considered as a pedagogical system that performs educational, cognitive, developmental and educational functions; a didactic remedy that integrates a wide range of activities and various content-rich knowledge; a way of organizing educational and cognitive students activity, aimed at expanding subject orientation, updating of cognitive activity and independence of primary schoolers.

In particular, the author emphasizes on that in the result of the experiment is revealed the effectiveness of using the project method as a means of developing of the cognitive interests of primary schoolers.

Keywords: project method, cognitive interests, primary school, innovative technology.

В статье актуализируется одна из основных проблем современной педагогики - активизация и развитие познавательных интересов младших школьников как ведущего мотива обучения и фактора результативности этого процесса.

На основе разработанной автором структурно-функциональной программы проектной деятельности учащихся в практику начальной школы был внедрен научно-педагогический эксперимент, результаты которого представлены в исследовании.

В ходе экспериментальной работы, метод проектов рассматривается как педагогическая система которая выполняет учебные, познавательные, развивающие и воспитательные функции; дидактическое средство, интегрирующее широкий спектр видов деятельности и разнообразные по предметно-смысловым наполнением знания; способ организации учебно-познавательной деятельности учащихся, направленной на расширение предметной сферы, актуализации познавательной активности и самостоятельности младших школьников.

В частности автор отмечает, что в результате эксперимента выявлена эффективность применения метода проектов как средства развития познавательных интересов учащихся начальной школы.

Ключевые слова: метод проектов, познавательные интересы, начальная школа, инновационная технология.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Розбудова системи початкової освіти на засадах особистісно зорієнтованої педагогіки потребує пошуку засобів навчання, які б надавали учням можливість для розвитку інтелектуальних і творчих здібностей,

уміння самостійно засвоювати нові знання та реалізовувати пізнавальні потреби. Передумови для цього закладені в законах України «Про загальну середню освіту» (2009), «Про освіту» (2017), Національній доктрині розвитку освіти в Україні (2012), Державному стандарті початкової загальної освіти (2017), Концепції нової української школи (2017), де зазначається, що учні мають набути достатнього особистого досвіду культури спілкування і співпраці в різних видах діяльності, самовираження у вирішенні творчих завдань.

Саме таким вимогам відповідає метод проектів як спосіб організації діяльності учнів, що ґрунтується на задоволенні їхніх інтересів через безпосередню активність на всіх етапах її реалізації. Водночас його застосування у навчально-виховному процесі має переважно ситуативний характер, а використання потенціалу для розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів залишається мало дослідженою педагогічною царинною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Проблема реалізації методу проектів в освітньому процесі не є принципово новою ця технологія перебувала у центрі уваги дослідників різних періодів. У працях українських і зарубіжних дослідників (Г. Ващенко, І. Єрмаков, Є. Кагаров, В. Коваленко, Л. Левін, Ю. Олькерс, Є. Перовський, О. Пометун, О. Сухомлинська, І. Челюсткін, Є. Янжул) розкрито передумови становлення методу проектів як способу організації навчання, а також проаналізовано процес його застосування у практиці вітчизняної школи в 20–30-х роках ХХ ст. Починаючи з 90-х років ХХ ст., метод проектів повернувся в педагогічну практику і став предметом нових наукових педагогічних досліджень. Він розглядався із загально педагогічних позицій (В. Гузеєв, Н. Кисельова, І. Колесникова, М. Морозова, О. Новиков) і методичних особливостей застосування (О. Волжина, Л. Масол, Н. Матяш, Є. Полат, Г. Сазоненко, В. Симоненко). Ученими досліджувалася, зокрема, проблема ролі методу проектів у контексті особистісно зорієнтованого навчання (І. Джужук, О. Блохін); його функцій як засобу формування ключових компетентностей (Г. Голуб, Н. Пахомова, О. Чуракова), активізації пізнавальної діяльності учнів (О. Гребеннікова, Н. Замошнікова), розвитку творчих здібностей (М. Сердюк, Т. Шевцова). Технологію реалізації методу проектів у шкільній освіті як форми інноваційної діяльності відображено в наукових працях В. Беспалька, В. Бондаря, Л. Ващенко, Ю. Громіка, Л. Даниленко, О. Коберника, Н. Масюкової, Б. Пальчевського, Г. Щедровицького, С. Ящука та інших.

Аналіз наукових джерел з проблеми дослідження показав, що в них акцентовано увагу на категоріальному аспекті методу проектів, а також на його застосуванні в навчально-пізнавальній діяльності учнів основної і старшої школи. Водночас досліджень, у яких висвітлюється освітній і розвивальний потенціал методу проектів та дидактичний аспект його впровадження у практику початкової школи є небагато. У педагогічній теорії також недостатньо з'ясовано змістові й процесуальні компоненти реалізації методу проектів, сприятливі для розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів. Звідси випливає актуальність проблеми, оскільки пізнавальні інтереси в молодшому шкільному віці виступають провідним мотивом навчання і позначаються на результативності цього процесу.

Формування мети статті. Теоретично обґрунтувати, узагальнити та експериментально перевірити роль методу проектів у розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Інтерес є могутнім чинником і засобом успішного навчання й виховання учнів молодшого шкільного віку. Він є необхідною умовою для досягнення позитивних результатів у навчально-виховній діяльності учнів. У психолого-педагогічній літературі неодноразово висвітлювалася проблема природи інтересу, його сутність, структура, взаємозв'язки з окремими компонентами навчального процесу. Зокрема, інтерес визначають як: «вибіркове емоційно-пізнавальне ставлення особистості до предметів, явищ, подій навколишньої дійсності» [1, с. 26]. Тут інтегруються об'єкт інтересу, що має захоплюючі, привабливі сторони, і суб'єкт, для якого ці сторони життєво важливі. Іншими словами, уміння щось побачити, захопитися, здивуватися, захотіти негайно усвідомити, що, чому і як відбувається, а також знайти в собі сили та бажання, щоб відшукати відповіді на ці запитання, отримати відповідь і знову прагнути йти вперед у незвідане – все це разом узятє, і є інтерес.

Інтерес – явище із емоційної сфери. Він дарує радість творчості, радість пізнання, він міцно пов'язаний з гостротою сприймання навколишнього світу, увагою, пам'яттю, мисленням і волею. Інтерес ґрунтується на орієнтувально-дослідницькому рефлексі і є царинною вивчення не тільки педагогіки, а й психології, фізіології тощо.

Пізнавальний інтерес – вид мотивів, форма прояву пізнавальних потреб, що проявляється в прагненні до пізнання об'єкта чи явища, оволодіння певним видом діяльності; має вибірковий характер; є найважливішим стимулом до навчання [5]. Динамічність, поступальний рух, перехід від явища до осмислення сутності, встановлення глибоких міжпонятійних зв'язків, оволодіння закономірностями – це характерні ознаками пізнавального інтересу.

У цій характеристиці яскравим компонентом виступає емоційна забарвленість і процесуальність інтересу, який є значимим мотивом поведінки школярів. Отже, інтереси молодших школярів відзначаються такими характерними особливостями: наслідувальністю; випадковістю виникнення та непостійністю; короткочасністю, легкою і безпричинною зміною; поверховістю (цікаві лише зовнішні факти, зокрема яскраві, незвичайні, заглиблюватися в суть – непривабливо); близькістю до власного життєвого досвіду; безсистемністю (учень цікавиться багатьма зовсім різними галузями знань, без усякого їх зв'язку; діти ставлять безліч запитань, далеко виходячи за межі навчального матеріалу); спрямованістю на найближчий результат [12].

В контексті вимог Концепції нової української школи, формування пізнавального інтересу є і результатом, і необхідною умовою шкільного навчання. Не випадково його образно порівнюють з каталізатором, який полегшує і прискорює розумові реакції, з ферментом, що дає змогу учням асимілювати основи наук. Оскільки інтерес до справи і пов'язаний з ним бадьорий і хороший настрій учня, підвищує продуктивність його пізнавальної діяльності, рівень логічного мислення, полегшує розв'язання навчальних завдань вищого рівня складності. І навпаки – відсутність інтересу зумовлює безперспективність навчальної діяльності учнів, знижує успішність їхньої роботи.

Таким чином, пошуки оптимальних механізмів стимулювання та розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів спонукав нас звернутися до інноваційних освітніх технологій, серед яких одне з чільних місць належить «методу проектів».

У сучасних наукових педагогічних джерелах [2; 7; 10; 11] наявні різні терміни, категорії і поняття, для позначення навчальної проектної діяльності: «метод навчальних проектів», «учнівський проект», «метод проектів», «проектна технологія», «проектна діяльність», «проектна навчальна діяльність», «проектна освіта», «проектне навчання», «проектне виховання», «проектування».

В «Українському педагогічному словнику» поняття «метод проектів» трактується як «організація навчання, за якої учні набувають знань і навичок у процесі планування й виконання практичних завдань – проектів» [2, с. 205]. В іншому довідковому педагогічному виданні – словнику із професійної освіти – поняття «проект» тлумачиться як план, задум; «проектування» – створення проекту – прототипу, прообразу передбачуваного або можливого об'єкта (стану), а «метод проектів» – «заснована на прагматичній педагогіці форма організації навчання, яка полягає в тому, що учні самі намічають собі певні практичні завдання (проекти) і в процесі їх виконання здобувають знання і набувають навичок» [10, с. 270; с. 218].

О. Полат, як одна із розробників теорії проектного навчання, застосовує поняття «метод проектів», сутність якого трактує як спосіб досягнення дидактичної мети на основі детальної розробки проблеми (технології), яка мусить завершитись цілком реальним, практичним результатом [7]. А. Пуліна також вважає роботу учнів над розробленням проектного завдання – методом навчання. Він, на думку дослідниці, заснований на постановці соціально вагомої мети та її практичному досягненні. «На відміну від проектування, проект як метод не пов'язаний із конкретним змістом і може бути використаний у вивченні будь-якого предмета, а також міжпредметного курсу» [11, с. 140].

На основі вищенаведеного можна узагальнено вивести дефініцію поняття «метод проектів».

Отже, «метод проектів» – це сукупність засобів, дій учнів у визначеній послідовності для розв'язання поставлених завдань – вирішення певної проблеми, значущої для учнів та оформленої в вигляді кінцевого продукту. А також – це запланована діяльність учнів, що передбачає досягнення поставлених завдань протягом певного періоду часу, застосовуючи способи навчально-практичної діяльності, і має на меті певні освітні цілі. Вона включає дослідження та вирішення проблеми, використання різноманітних джерел інформації й різних матеріалів, планується та виконується учнями та педагогами за умов, що наближені до реальних.

Отже – це певна система і технологія навчання, за якої учні засвоюють знання й набувають навичок у процесі планування й виконання практичних завдань (проектів), які поступово ускладнюються.

Враховуючи технологічний аспект методу проектів, нами була розроблена структурно-функціональна програма його реалізації та впровадження у навчальний процес початкової школи. Підтвердження ефективності програми проектної діяльності з метою розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів вимагало відповідної перевірки на практиці, для чого і був організований науково-педагогічний експеримент. Його мета полягала у виявленні впливу проектної діяльності на розвиток пізнавальних інтересів молодших школярів. В експерименті брали участь учні 3 (4) класів ЗОШ № 7 м. Івано-Франківська. За характером реалізації проведений нами експеримент відносимо до природних, адже він відбувався в стандартних умовах організації навчання без змін у навчально-вихованому процесі школи. За досліджуваними сторонами педагогічного процесу – це дидактичний експеримент; за зв'язками із суміжними галузями наук – психолого-педагогічний. За ступенем поєднання навчальних предметів – інтегрований; за часовими межами – довготривалий. За місцем в освітньому процесі – міжпредметний, за кількістю учасників – груповий. За формою проведення – порівняльний експеримент, який передбачає вибір форм зіставлення експериментальної групи (ЕГ) і контрольної групи (КГ), за якої в одній групі у навчально-виховний процес вводився експериментальний фактор, а в іншій – цей фактор не передбачався. Функцію експериментального фактора, або незалежної змінної виконував метод проектів. При цьому, в якості залежної змінної виступали пізнавальні інтереси, оскільки за нашим припущенням, – метод проектів мав впливати на їх розвиток. Зазначимо, що інші психолого-педагогічні умови, які впливають на розвиток пізнавальних інтересів учнів, в усіх групах були однаковими.

Експериментальна робота базувалася на принципах: суб'єктності, активності й діяльнісного підходу, науковості та доступності, мотиваційного забезпечення процесу учіння, партнерства, перспективності навчально-виховного процесу, концентрації навчання й виховання на розвитку особистості.

У ході експерименту вирішувались такі завдання:

1. Підготувати вчителів, учасників основного етапу дослідно-експериментальної роботи, до застосування методу проектів у навчально-виховному процесі.

2. На основі програми проектної діяльності розробити та реалізувати комплекс навчальних проектів, зорієнтованих на розвиток пізнавальних інтересів учнів.

3. Узагальнити на здійснити аналіз експериментальних даних з метою оцінки ефективності застосування методу проектів як засобу розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів.

На всіх етапах нашого дослідження застосовувався традиційний для педагогічних досліджень експериментальний план для нееквівалентних груп з діагностикою до початку та після завершення експериментального впливу.

Контрольні й експериментальні групи формувались шляхом вибірки з-поміж учнів початкової школи Івано-Франківської ЗОШ I-III ст. № 7: експериментальну групу склали учні 3 (4)-А класу (18 учнів), контрольну групу 3 (4)-Б класу (18 учнів).

Навчально-виховний процес в обох групах відбувався відповідно до навчальних планів, учні ЕГ долучались до розробки навчальних проектів, учні КГ – не брали участь у проектній діяльності. Результативність експериментальної технології з'ясувалась на основі аналізу одержаних даних контрольної діагностики за визначеними показниками. На його підставі були зроблені висновки про ефективність проектної діяльності у розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів.

Завданнями формуального експерименту передбачалося впровадження інноваційної програми проектної діяльності молодших школярів. У зв'язку з цим в експериментальній групі було розроблено й реалізовано серію навчальних проектів.

Під час розробки проектів і методики застосування методу проектів ми керувалися положенням про те, що ефективним засобом розвитку молодшого школяра є його включення в процес, наповнений різними видами діяльності. Розвиток пізнавальних інтересів учнів потребує розширення предметної спрямованості, актуалізації пізнавальної активності та самостійності. Тому в якості експериментальних чинників було обрано різнотипові навчальні проекти, наповнені інтегрованим змістом («Сонце та його родина» – предмет «Природознавство», «Сонце та його планети» – предмет «Образотворче мистецтво») [13].

Теоретичний аналіз проблеми дослідження показав, що види навчальних проектів визначаються змістом і видом домінуючої діяльності. При цьому під змістом навчальних проектів у початковій школі розуміється система завдань і способів їх вирішення у процесі вибору теми й завдань проекту, його планування та виконання, визначення можливостей реалізації кінцевого результату, оцінювання діяльності учасників. Під домінуючою діяльністю розуміємо – вид діяльності, що переважає в процесі розв'язання проблеми на етапі реалізації проекту. На такій підставі, беручи за основу класифікацію О. Полат [1], нами було виділено інформаційні, мистецькі (творчі) та дослідницько-пошукові проекти.

Інформаційні (ознайомлювально зорієнтовані) проекти були пов'язані з добором інформації про певний об'єкт чи явище, аналізом та узагальненням фактів, ознайомленням з ними широкого загалу. Дидактичною метою таких проектів стало створення умов, за яких учні самостійно знаходили інформацію, необхідну для розв'язання пізнавальних і практичних задач, отримували досвід роботи з різноманітними інформаційними джерелами – вербальними, друкованими, електронними, телекомунікаційними.

Інформаційні навчальні проекти виконували низку функцій, а саме: формування навчально-інформаційних умінь; розвиток розумових операцій (аналіз, порівняння, узагальнення, синтез, класифікація); розвиток комунікативних умінь (уміння взаємодіяти з дорослими, вступати в діалог, відповідати на незаплановані питання, відстоювати свою точку зору тощо); формування навичок оформлення проекту (з використанням фотоматеріалів, посилок на літературні джерела). Такі проекти задовольняли зміст предметів гуманітарного циклу. Продуктом проектної діяльності були атлас, альманах, стіннівка, щоденник мандрівника, фотовиставка тощо. Учня експериментальної групи пропонувалися такі теми проектів: 3 клас – «Добове обертання планети Земля», «Сонце – джерело світла й тепла» (тематичний блок – «Сонце – джерело світла й тепла»); 4 клас – «Сонце та його родина», «Шлях освоєння космосу», (тематичний блок – «Про які мандрівки просторами космосу ти мрієш?»).

Домінуючим аспектом мистецьких (творчих) проектів став вільний і нетрадиційний підхід до виконання, оформлення та презентації результату. Такі проекти дозволяли максимально врахувати мистецькі інтереси учасників. Їхньою метою було ознайомлення школярів з культурним надбанням людства; розкриття й розвиток творчого потенціалу особистості; розвиток презентаційних умінь і навичок (уміння триматися перед аудиторією, використовувати під час виступу засоби наочності, елементарні артистичні навички); виховання естетичного смаку. Такі проекти не мали сталої структури діяльності учасників – вона намічалася й розвивалася залежно від жанру, кінцевого результату та його представлення. Результат оформлявся у вигляді виставки, рекламного проспекту, художнього твору. Мистецькі проекти переважно розроблялися у межах предметів естетичного циклу, в позаурочній та позакласній роботі. Серед пропонованих тем в експериментальній групі були такі: 3 клас – «Я малюю тепле Сонце», «Ой, сонечко ясне, невже ти втомилось?», «Під сонцем соняшники квітнуть»; 4 клас – «Я малюю нічне небо», «Галактика на папері», «Сонце та його родина», «Чумацький шлях», «Ми летимо у космос» [6].

Діяльність учнів у дослідницько-пошукових проектах спрямовувалася на розв'язання проблеми, результат якої заздалегідь невідомий. Педагогічною метою цих проектів було формування навичок пошукової діяльності та дослідження; розвиток умінь і навичок самостійної роботи з науковим матеріалом. Проекти за своєю структурою наближались до наукових досліджень і вміщували такі етапи: виявлення проблеми; формулювання припущення; планування та розробка дослідницьких дій; збір інформації, її аналіз, узагальнення; спостереження, проведення експерименту; аналіз одержаних матеріалів; оформлення результату пошуку чи дослідження; публічна

презентація проекту; рефлексія, висновки. Продуктом діяльності були публікація, довідник, карта, усна газета, мультимедійна презентація, колекція тощо.

Орієнтовними темами дослідницько-пошукових проектів з «Природознавства» були такі: 3 клас – «День і ніч»; 4 клас – «Подорож на Місяць», «Прогулянка» нічним небом».

Під час відбору видів навчальних проектів в експериментальному дослідженні, ми враховували висновки, зроблені під час вивчення особливостей розвитку пізнавальних інтересів на початку проведення експерименту. Так, пізнавальні потреби третьокласників переважно пов'язані з ігровою та практично зорієнтованою діяльністю, однак з'являються елементи дослідницько-пошукової, інформаційно-ознайомлювальної та творчої. Такий підхід було враховано при формуванні змістового наповнення проектів.

Зміст проектної діяльності мав значний вплив на розвиток пізнавальних інтересів молодших школярів, зокрема на їх предметну спрямованість. У зв'язку з цим стало актуальним залучення учнів до роботи над навчальними проектами, однаковими за тематикою, але різними за предметно-змістовою галуззю («Природознавство» («Сонце та його родина») – «Образотворче мистецтво» («Сонце та його планети»)). Залежно від предметно-змістового наповнення, навчальні проекти були монопредметними та міжпредметними, що підтверджує успішність інтеграції подібних тем двох навчальних предметів.

Провідна проблема монопредметних проектів вирішувалась у межах одного навчального предмета – «Природознавство», хоча для її вирішення точково залучалися знання з інших галузей наук (зокрема – астрономії). Такі проекти вимагали чіткого формулювання мети, методичних завдань, а також визначення компетентностей, яких у результаті мали набути учні. Зміст міжпредметних проектів мав інтегрований характер – він охоплював два навчальні предмети – «Природознавство» і «Образотворче мистецтво». Такі проекти вимагали злагодженої роботи учнів, чіткого визначення дослідницьких завдань, проведення проміжних звітів.

Для успішного формування і розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів велике значення, окрім інтегрованого змісту й оптимального поєднання різних видів діяльності, мала організація спільної діяльності, середовища взаємодії. Як зазначалося вище, в процесі проектної діяльності враховуються потреби кожного учня, розкриваються задатки, формуються здібності. Тому мета, зміст та способи діяльності визначалися вчителем і учнем спільно, з урахуванням їхніх інтересів і можливостей.

З метою розвитку пізнавальної активності та самостійності учнів, за кількістю учасників проводилися індивідуальні («Образотворче мистецтво») та групові проекти («Природознавство»). Індивідуальний проект виконувався одним учнем. Ми допомагали йому скласти план діяльності, проводили індивідуальні консультації. Тему й проблему проекту формулював сам учень, вона залежала від його інтересів і можливостей. Результатом індивідуального проекту стали малюнки на задану тему. Наприклад, у контексті великої теми «Сонце – джерело світла й тепла» були виконані індивідуальні творчі роботи «Я малюю тепле Сонце», «Ой, сонечко ясне, невже ти втомилось?», «Під сонцем соняшники квітнуть» (3 клас); а до тематичного блоку «Про які мандрівки просторами космосу ти мрієш?» учні виконували індивідуальні проекти «Я малюю нічне небо», «Галактика на папері», «Сонце та його планети», «Чумацький шлях», «Ми летимо у космос» (4 клас).

Чисельність учасників групового проекту визначалась на етапі планування, вона залежала від загальної теми, провідної проблеми, а також від бажання учасників об'єднатись за інтересами (чи особистими симпатіями). Сутність роботи в групі полягала в тому, щоб у процесі розробки навчального проекту учасники обмінювались власним досвідом, радились один з одним, училися знаходити спільні рішення. Нами узгоджувалась діяльність груп-учасників, яка підпорядковувалась спільній темі й меті, проводилися індивідуальні консультації, за потреби – надавалась допомога. Отже, за характером координації проекту у третьому класі учні працювали під нашим безпосереднім керівництвом, а у четвертому – під прихованим керівництвом.

Кожен із представлених видів проектів мав свої переваги. Так, в індивідуальних проектах з предмету «Образотворче мистецтво» складався міні-план роботи з максимальним урахуванням інтересів і здібностей учня і рівня його залишкових знань, виховувалось почуття відповідальності за власну справу. Перевагами групових проектів з «Природознавства» стало забезпечення реальних можливостей для формування в учнів досвіду співпраці; різнобічного підходу до розв'язання проблеми проекту; випробування себе під час спільної діяльності в різних ролях (організатора, ситуативного лідера, виконавця) тощо.

Здобутий досвід реалізації експериментальної програми проектної діяльності молодших школярів проілюструємо прикладами розробки окремих навчальних проектів великих тематичних блоків: «Сонце – джерело світла й тепла» (3 клас), «Про які мандрівки просторами космосу ти мрієш?» (4 клас) [3; 4].

Експериментальний фактор дослідження – метод проектів – у процесі практичного впровадження нами розглядався як:

- 1) педагогічна технологія, що виконує дидактичні, пізнавальні, розвивальні та виховні функції;
- 2) дидактичний засіб, що інтегрує широкий спектр видів діяльності та різноманітні за предметно-змістовим наповненням знання;
- 3) спосіб організації навчально-пізнавальної діяльності учнів, скерованої на розширення предметної спрямованості, актуалізації пізнавальної активності та самостійності молодших школярів.

Розгортання проектної діяльності в навчально-виховному процесі відповідало розробленій структурно-функціональній програмі й методиці її впровадження. Залучення учнів експериментальної групи до цієї діяльності

відбувалось поступово за такими етапами: формування позитивного ставлення до змісту та процесу проектної діяльності; активне включення до проектної діяльності; участь у розробці навчального проекту. На початковому етапі ознайомлення учнів з основами проектної діяльності впроваджувались монопредметні проекти, безпосередньо пов'язані з навчальною програмою. У зв'язку з цим було запропоновано цикл проектів на матеріалі курсу «Природознавство». Їх тематика розроблялась таким чином, щоб забезпечити найбільш сприятливе середовище для формування проектних умінь молодших школярів. На цьому етапі ставилося за мету виробити в учнів такі вміння, як інтелектуальні (вміння висувати ідеї, виділяти різноманітні властивості предметів і явищ шляхом аналізу та співставлення фактів, поєднувати отримані знання з життєвим досвідом); пошукові (вміння відбирати й накопичувати матеріал, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки); організаційні (вміння будувати власну діяльність за наміченим планом); комунікативні (вміння працювати в команді, прислухатися до думок інших).

З метою формування інтелектуальних та пошукових умінь школярам було запропоновано взяти участь у розробці проектів, різноманітних за провідною діяльністю. Це зумовило роботу учасників з різними об'єктами пізнання. Прикладом такого підходу був змодельований цикл проектів для 3-го класу з предмету «Природознавство» – «Добове обертання планети Земля», «Сонце – джерело світла й тепла на землі», «День і ніч» (тематичний блок – «Сонце – джерело світла й тепла на землі»). Спочатку учні з'ясували, до яких із названих джерел вони мають доступ, після цього між учасниками розподілились обов'язки щодо збору інформації за визначений проміжок часу. Одержані матеріали аналізувалися – серед них були обрані ті, що безпосередньо стосувалися проблеми проекту. Після ознайомлення з ними всіх учасників найважливіша інформація була відповідно оформлена та презентована.

Об'єктом пізнання дослідницько-пошукових проектів над яким працювали учні 4-А класу («Подорож на Місяць», «Прогулянка» нічним небом») став космос. В якості джерел інформації були використані підручники, енциклопедії, телепередачі, відео, інтернет-ресурси тощо [9].

Таким чином, робота з різними об'єктами пізнання сприяла формуванню в учнів початкових умінь здійснювати комплексний аналіз предметів чи явищ, порівнювати їх властивості, узагальнювати отримані факти, поєднувати їх із власним життєвим досвідом і на цій основі висувати власні ідеї щодо можливих шляхів розв'язання проблеми.

Водночас, така діяльність учнів сприяла формуванню як інтелектуальних, так і організаційних проектних умінь. З метою усвідомлення молодшими школярами особливостей побудови роботи над навчальним проектом в описаний період було запропоновано орієнтовне планування діяльності. Для цього використовувались схеми, «маршрути руху», алгоритми тощо.

Планування проектів, призначене для учнів 3(4) класів, було деталізоване таким чином, щоб максимально залучити учасників до самостійного виконання роботи. Успішність виконання цих проектів була обумовлена не стільки інтересом учнів до запропонованої справи, як можливістю випробувати себе в незвичній формі організаційної діяльності, коли визначення шляхів розв'язання проблеми та прийняття рішення не нав'язувалась нами, а цілком залежала від самих школярів. Саме це стало стимулом для роботи учнів.

Таким чином, на етапі формування в учнів початкового уявлення про особливості роботи над навчальним проектом, ключовим було вміння планувати діяльність, узгоджувати свої дії з наміченим планом. Це сприяло вихованню у школярів почуття відповідальності за свою справу, усвідомленню необхідності доводити розпочате до логічного завершення.

На цьому ж етапі ставилося за мету навчити учнів працювати в команді, дослухатися до думки товаришів, доводити власну точку зору тощо. Для цього була організована робота над різними за рівнем взаємодії проектами – індивідуальними та груповими. Останній вид домінував, оскільки школярам бракувало досвіду проектної діяльності.

Отже, організація роботи учнів над проектами на основі змісту навчального матеріалу курсу «Природознавство» сприяла виникненню бажання брати участь у подальшій проектній діяльності, формуванню позитивного ставлення до неї, що реалізувалося у роботі над індивідуальними проектами з предмету «Образотворче мистецтво». Вони були похідними, мали ознаки причинно-наслідкового підходу у реалізації педагогічних явищ, спиралися на залишковий принцип міцності засвоєння знань інтегрований у творчу площину. Так, після активної групової проектної діяльності над розробкою тематичного блоку «Сонце – джерело світла й тепла» з предмету «Природознавство» (3 клас) учні самостійно працювали над індивідуальними проектами з «Образотворчого мистецтва» на теми: «Я малюю тепле Сонце», «Ой, сонечко ясне, невже ти втомилось?», «Під сонцем соняшники квітнуть». У четвертому класі індивідуальні проекти «Я малюю нічне небо», «Галактика на папері», «Сонце та його родина», «Чумацький шлях», «Ми летимо у космос» були виконані учнями після групової роботи над проектами з тематичного блоку «Про які мандрівки просторами космосу ти мрієш?» («Природознавство»).

Під час ознайомлення з новим видом діяльності в учнів домінували зовнішні мотиви діяльності – цікавість до участі в експерименті, бажання самоствердитись, почуття відповідальності. Водночас у процесі роботи учні оволоділи низкою проектних умінь, що склали основу для організації такої діяльності на наступному етапі.

Особливість експериментального впровадження методу проектів полягала в активному залученні молодших школярів до розробки навчальних проектів. Спостереження за діяльністю учнів ЕГ під час роботи над монопредметними проектами дало підставу стверджувати, що в них не лише сформувалися певні уявлення,

а й виникло бажання продовжити таку діяльність. Оскільки предметна спрямованість пізнавальних інтересів школярів часто виходила за межі змісту, передбаченого навчальними програмами, з'явилась можливість розгорнути роботу над міжпредметними проектами. Таким чином, метою наступної проектної діяльності стало створення умов для організації цілеспрямованої пізнавальної діяльності учнів на основі розробленої структурно-функціональної програми.

Відповідно до структури проектної діяльності, першим етапом є організація проекту, яка включає вивчення кола інтересів учнів, пошук напрямів діяльності, визначення актуальної проблеми, що потребує розв'язання. Оскільки експеримент відбувався в природних умовах, ми намагалися передбачити такі теми проектів, які з одного боку, відповідали б інтересам і потребам учнів, з іншого – певним чином стосувалися змісту навчального матеріалу. Орієнтиром при цьому були пізнавальні та соціальні мотиви школярів. У процесі організації роботи над проектами намагались уникати прямих пропозицій щодо такої діяльності, натомість, створювали ситуації, в яких логічним був саме цей вид роботи.

Такий приклад започаткування розробки проекту продемонстрував вплив пізнавальних мотивів на діяльність учнів. Водночас з мотивами важливим системотворчим компонентом усвідомленої діяльності є ціль діяльності. Описаний випадок демонструє наявність цілі як створення образу очікуваного результату. В інших – може домінувати такий цільовий компонент як рівень майбутніх досягнень. Він зумовлений переважно інтересом учнів до процесу діяльності. У безпосередньому зв'язку з предметом діяльності перебуває процесуальний компонент – планування. У нашому експерименті планування здійснювалось згідно розробленої схеми та вміщувало такі складові: сприйняття й усвідомлення учнями теми й проблеми проекту; вибір творчої теми (індивідуальних, групових) проектів; визначення форми втілення результату; прогнозування можливих шляхів розв'язання проблеми; визначення критеріїв оцінки діяльності; складання власного алгоритму роботи. Оскільки в цьому процесі учні брали активну участь, ми лише намічали можливі характеристики майбутнього проекту.

Успішному плануванню та реалізації проекту передусім сприяло усвідомлення учнями особистісної цінності майбутньої діяльності, можливостей для застосування власного життєвого досвіду та реалізації інтересів. Першочергове значення при цьому мала тематика проектів. Однією з ознак навчального проекту є оцінка діяльності учасників за самостійно визначеними критеріями, спільно сформульованими на етапі планування. У нашому експерименті в основу критеріїв оцінки були покладені такі вимоги: доступність для розуміння молодшими школярами, відповідність структурним особливостям виду проекту за провідною діяльністю, наявність стимулюючого характеру.

На підсумковому етапі спільними зусиллями були зроблені висновки за проблемою проектів. Така організація діяльності сприяла створенню творчого середовища, у якому кожен учасник цілісно сприймав тему, проявляв свої здібності, пізнавальні інтереси, застосовував власний життєвий досвід.

Процесуальним блоком програми проектної діяльності передбачався етап самовизначення. Відповідно до якого, виконання учасниками низки проектних дій сприяло формуванню комунікативних умінь. Так, учні самостійно дійшли до висновку, що для успішного представлення проекту необхідно врахувати численні моменти. Тому в кожній групі шляхом голосування були обрані учні, відповідальні за певну ділянку роботи – презентацію, змістове наповнення, пошук відповідних засобів тощо. У процесі підготовки до презентації роль одного з учасників була домінуючою, решта учнів – допомагали йому. Завдяки цьому кожен доклав свої зусилля до спільної справи. Зауважимо, що діяльність педагогів на цьому етапі була мінімальною.

Логічним продовженням роботи над проектом була презентація продукту діяльності. Для учнів цей процес був пов'язаний із демонстрацією власних досягнень, виражених у набутих умінь та матеріальному втіленні задуму. Продукт проектної діяльності природним чином став надбанням досвіду молодших школярів. Вираження учнями під час підготовки та презентації проекту позитивних емоцій, ентузіазму, інтересу до справи свідчило про внутрішнє сприйняття ними цієї діяльності, готовності й надалі брати в ній участь.

Завершальним компонентом проектної діяльності є оцінювання – процес зіставлення ходу та результату діяльності з наміченим. У запропонованому експерименті перевага надавалась самооцінюванню. Педагогічною метою на цьому етапі було формування в учнів умінь визначати предмет оцінки; зіставляти його з визначеними критеріями; будувати оціночні судження. На практиці цей процес здійснювався шляхом усних відповідей на запитання, зокрема такі: Чи впорався із завданням? Чи все робив самостійно? Чи були труднощі в роботі? Чого нового навчився? Як можна по-іншому розв'язати проблему? Також пропонувалося учням оформити листки оцінювання.

Таким чином, аналіз діяльності учнів ЕГ показав наявність умінь школяра організувати роботу над проектом, що виявляється у цілеспрямованості, активності, обґрунтованій мотивації, плануванні діяльності, самостійності в прийнятті рішень, відповідальності за справу, критичності в оцінці результату. Репрезентований досвід показав не лише важливість для молодших школярів обраної проблематики навчальних проектів, а й актуальність запропонованого виду діяльності в цілому. Їхня активна ініціативна участь у плануванні проекту, в безпосередньому його виконанні та публічній репрезентації, підтверджує відповідність змісту й процесу організації роботи провідним характеристикам проектної діяльності, доводить адекватність створених умов, за яких відбувалась ця діяльність.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У процесі дослідження нами проаналізована технологія проектної діяльності молодших школярів як провідний засіб розвитку пізнавальних інтересів шляхом

представлення експериментальної програми. Її змістове й процесуальне наповнення відобразило алгоритм розгортання проектної діяльності, яка формує мотиваційно-розвивальне середовище, сприятливе для розвитку пізнавальних інтересів учнів, оволодіння ними проектними вміннями й соціальними навичками.

З метою формування сприятливого середовища для виникнення інтересу й позитивного ставлення учнів до проектної діяльності нами реалізовано комплекс монопредметних та міжпредметних проектів. Зміст проектної діяльності позитивно вплинув на предметну спрямованість інтересів школярів; у зв'язку з цим було організовано роботу над проектами, різноманітними за тематикою та провідною діяльністю.

Дидактичними умовами впровадження експериментальної програми стали: актуальність змісту й посильність для учнів проектної діяльності; доступність для практичної реалізації творчих ідей; відповідність типів проектів рівням розвитку пізнавальних інтересів школярів; поступовий перехід від виконання проектних завдань до самостійного висунування учнями цілей і проблем; добір різних за змістом і тривалістю навчальних проектів.

Аналіз результатів проведеного нами експерименту підтвердив ефективність застосування методу проектів як засобу розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів. Подальшого вивчення заслуговують питання впливу методу проектів на різні напрями розвитку особистості учня.

1. Бібік Н. М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів: монографія / Н. М. Бібік. – К. : Vipol, 1998. – 198 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
3. Грущинська І. В. Природознавство: підруч. для 3 кл. загальноосвіт. навч. закл. / І. В. Грущинська. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2013. – 176 с.
4. Грущинська І. В. Природознавство: підруч. для 4 кл. загальноосвіт. навч. закл. / І. В. Грущинська. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2015. – 187 с.
5. Киричук О. І. Навчальні інтереси молодших школярів / О. І. Киричук. – К. : Рад. школа, 1982. – 128 с.
6. Образотворче мистецтво: навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів 1-4 класи (2017 р.) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>
7. Полат Е. С. Как рождается проект / Е. С. Полат. – М. : ИСО РАО, 1995. – 87 с.
8. Полат Е. С. Метод проектов: история и теория вопроса / Е. С. Полат [Електронний ресурс] // Современные педагогические и информационные технологии в системе образования. – М.: изд. центр «Академия», 2010. – С. 193 – 200. – Режим доступу: <https://studfiles.net/preview/6306194/>
9. Природознавство: навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 1-4 класи (2012 р.) / [авт.: Т. Г. Гильберг, Т. В. Сак, О.А. Біда / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.mon.gov.ua/images/files/navchalni_programu/2012/ukr/06_prurodoznavstvo.pdf
10. Професійна освіта. Словник : Навч. посіб. / [уклад. С. У. Гончаренко та ін ; за ред. Н.Г. Ничкало]. – К. : Вища школа, 2000. – 380 с.
11. Пулина А. А. Метод проектов в практике современного учителя : монография / А. А. Пулина. – Симферополь : Ната, 2007. – 242 с.
12. Савченко О. Я. Развитие познавательной самостоятельности младших школьников / О. Я. Савченко. – К. : Рад. школа, 1982. – 176 с.
13. Шевченко К. М. Природознавство. 4 клас: розробки уроків / К. М. Шевченко, Г. В. Щербак. – Х. : Вид-во «Ранок», 2015. – 240 с.

Reference

1. Bibik N. M. Formuvannia piznavalnykh interesiv molodshykh shkoliariv: monohrafiia / N. M. Bibik. – K. : Vipol, 1998. – 198 s.
2. Honcharenko S. U. Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk / S. U. Honcharenko. – K. : Lybid, 1997. – 376 s.
3. Hrushchynska I. V. Pryrodoznavstvo: pidruch. dlia 3 kl. zahalnoosvit. navch. zakl. / I. V. Hrushchynska. – K.: Vydavnychiy dim «Osvita», 2013. – 176 s.
4. Hrushchynska I. V. Pryrodoznavstvo: pidruch. dlia 4 kl. zahalnoosvit. navch. zakl. / I. V. Hrushchynska. – K.: Vydavnychiy dim «Osvita», 2015. – 187 s.
5. Kyrychuk O. I. Navchalni interesy molodshykh shkoliariv / O. I. Kyrychuk. – K. : Rad. shkola, 1982. – 128 s.
6. Obrazotvorche mystetstvo: navchalna prohrama dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv 1-4 klasy (2017 r.) / [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>
7. Polat E. S. Kak rozhdaetsya proekt / E. S. Polat. – M. : ISO RAO, 1995. – 87 s.
8. Polat E. S. Metod proektov: istoriya i teoriya voprosa / E. S. Polat [Elektronniy resurs] // Sovremennyye pedagogicheskie i informatsionnyie tehnologii v sisteme obrazovaniya. – M.: izd. tsentr «Akademiya», 2010. – S. 193 – 200. – Rezhim dostupu: <https://studfiles.net/preview/6306194/>
9. Pryrodoznavstvo: navchalna prohrama dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv. 1-4 klasy (2012 r.) / [avt.: T. H. Hilberh, T. V. Sak, D. D. Bida / [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://old.mon.gov.ua/images/files/navchalni_programu/2012/ukr/06_prurodoznavstvo.pdf
10. Profesiina osvita. Slovnyk : Navch. posib. / [uklad. S. U. Honcharenko ta in ; za red. N.H. Nychkalo]. – K. : Vyshcha shkola, 2000. – 380 s.
11. Pulina A. A. Metod proektov v praktike sovremennogo uchitelya : monografiya / A. A. Pulina. – Simferopol : Nata, 2007. – 242 s.
12. Savchenko O. Ya. Rozvytok piznavalnoi samostiinosti molodshykh shkoliariv / O. Ya. Savchenko. – K. : Rad. shkola, 1982. – 176 s.
13. Shevchenko K. M. Pryrodoznavstvo. 4 klas: rozrobky urokiv / K. M. Shevchenko, H. V. Shcherbak. – Kh. : Vyd-vo «Ranok», 2015. – 240 s.

Рецензент: Червінська І.Б., кандидат педагогічних наук, доцент, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»